

דברי תורה לפרשת שופטים

מאת הרב יוסף ריבלין

שופטים ושוטרים תתן לך בכל שעריך

יסוד ידוע במחשבת חז"ל הוא שבית הדין דלמטה שואב את כוחו מהמשפט האלקי. אך דומה שיותר מכל הפרשנים האחרים משלב רבנו חיים בן עטר [רחב"ע] את היסוד הזה בפשט הפסוקים. רחב"ע חי במחצית הראשונה של המאה הי"ח, תחילה במרוקו ולימים בירושלים. הוא חיבר מספר חיבורים. חיבוריו לתלמוד "חפץ ה'" ו"ראשון לציון" עוסקים במסכתות מסדר מועד, זרעים וקדשים. חיבורו "פרי חיים" הוא על שלחן ערוך יורה דעה. ידיו רב לו גם בסוגיות של נזיקין ובחלק חושן משפט של שלחן ערוך. בפירושו הגדול לתורה "אור החיים" הוא משלב את היסוד הנזכר ואת השלכותיו בתוככי פרשנות הפשט.

אחת מהשלכותיו של היסוד הנזכר, לדעת רחב"ע, היא שכל ביצוע עוולה מתייג את העושה אותה כחייב. בית הדין דלמטה קיבל הרשאה משופט כל הארץ, לגזור עונש על אדם כאשר התקיימו נסיבות של חיוב או הרשעה, שנצפו ותועדו. ולכן כאשר מוטל על בית הדין דלמטה לשפוט צדק, הכוונה היא שהוא צריך לכוון להכרעה שעולה במשפטו של החייב, בבית הדין דלמעלה.

נגזרת נוספת מהשקפה זו היא שבית הדין דלמטה אינו יכול לשפוט את כל העוולות, הוא קיבל הרשאה לשפוט רק כאשר התקיימו קריטריונים מסוימים, אבל המעוול יהיה חייב כלפי שמיא גם כאשר בית הדין דלמטה אינו יכול לשפוטו.

בפרשתנו כמו גם בפרשות רבות אחרות נזכר הביטוי "מות יומת". רחב"ע מתייחס לכפילות זו ומסבירה:

דע כי משפטי ה', הוא השופט כל העולם להמית לעושי רשעה, אלא שבחר לתת קצת מהם לשופטי ארץ וכו', ולזה אמר הכתוב "מות יומת", פירוש אותו שהוא בן מות, יומת על ידכם, כי בן מות הוא הגם שלא יומת מכם [אור החיים שמות כא, יב].

כלאו הניתק לעשה של "ושפטו את העם משפט צדק" [דברים טז, יח], נאמר "לא תעשו עוול במשפט" [ויקרא יט, טו], ועל כך הוא מפרש:

עוד ירצה באומרו במשפט בה"א הידיעה וכו', הנה הוא יוצא עול במשפט עליון וכו'.

השקפה זו אינה מיועדת רק לדיינים אלא לכל איש ישראל. כבר ידוע, שכל פגיעה בזולת נחשבת גם כעבירה כלפי שמים, אך בנוסף לכך, היא גם מעוותת את המשפט האלקי. כאשר אדם מכחש בעמיתו ומפסיד לו את ממונו, הרי הוא מפר בכך את האיזון הכלכלי שנקבע על ידי שופט כל הארץ.

זה פשט הפסוק "ומעלה מעל בה", על פי פירוש רחב"ע.

ומעלה מעל בה' וכו', וכשזה בא וגוזלו, נמצא שגורם מעילה בה', ששינה עליו את הדין וכו', ונמצא ה' כביכול נחשד שלא עשה משפט צדק וכו' [אור החיים ויקרא ה, כא].

על פי השקפה יסודית זו מיישב רחב"ע שאלות נוספות הניבטות מן הכתובים. "מחלליה מות יומת", פתח ברבים וסיים ביחיד, מה פשרו של שינוי זה, תוהה רחב"ע. והוא משיב בדרכו: כל מחלל שבת עבר על איסור תורה וחייב, אלא שהמחללים נחלקים לשניים. יש אחד שיומת על ידי בית דין, ויש אחר שדינו מסור לשמים, ונכרתה הנפש ההיא. מי אשר חילל שבת בפני שני עדים כשרים ולאחר התראה ראויה, יובא לבית דין דלמטה וייגזר דינו למיתה. אבל אם נחסר אחד הקריטריונים הנדרשים להרשעה בבית דין דלמטה, כגון שלא הייתה התראה, או שנפגמה העדות וכיו"ב, הוא עדיין נשאר חייב בבית דין דלמעלה, והוא לא יינקה מעונש.

מחלליה מות יומת וכו', ולפי פשט הכתוב ירצה [לומר] מחלליה בין עושה בפני עדים ואחר ההתראה, בין עושה בינו לבין עצמו, א' מהם שהוא העושה בפני עדים והותרה, הוא שימות, אבל הב' לא יומת, אלא ונכרתה וגו' במשפט אל עליון [אור החיים שמות לא, יד].

והדברים מפורשים בפסקה נוספת:

לא יחשוב החושב שהמחלל האחר שאינו בעדים וגו' אין לו עונש מיתה כל עיקר, אלא הוא כעובר על לאו ועשה של קדושת שבת, לא כן הוא, אלא כל העושה בה מלאכה, ונכרתה הנפש, ואפילו בלא עדים והתראה וכו' [שם].

כאמור, ייחודו של רחב"ע בעניין זה שהוא מרחיב את ההשלכות של היסוד הנזכר ומשלב אותו לאו דווקא כדרש, כרמז או כסוד, אלא הוא שתול היטב בפשט הכתוב. ויש דוגמאות רבות ונוספות בפירוש "אור החיים" לתורה.